

Centraal Bureau
voor de Statistiek

Sociale samenhang en welzijn: een paradox?

Hans Schmeets

31-10-2013 gepubliceerd op cbs.nl

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
-	Nihil
-	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2012-2013	2012 tot en met 2013
2012/2013	Het gemiddelde over de jaren 2012 tot en met 2013
2012/'13	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2012 en eindigend in 2013
2010/'11-2012/'13	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2010/'11 tot en met 2012/'13

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Centraal Bureau voor de Statistiek, Grafimedia
Ontwerp: Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70, fax 070 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

verkoop@cbs.nl
Fax 045 570 62 68

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2013.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Sociale samenhang en welzijn: een paradox?

In de afgelopen twee decennia is de sociale cohesie in de samenleving toegenomen. Er zijn meer sociale contacten, en vooral het onderlinge vertrouwen en het vertrouwen in instellingen zijn gestegen. Cohesie is ook gerelateerd aan het ervaren welzijn: meer 'meedoen' en meer 'vertrouwen' gaan gepaard met een hoger geluk. Toch wordt de samenleving gemiddeld niet gelukkiger. Hoe is deze vermeende paradox te interpreteren?

Zowel de participatie van de burgers als het vertrouwen in de samenleving is in de periode 1997–2010 toegenomen (Schmeets, 2013). Vertrouwen en participatie zijn de pijlers om het sociaal kapitaal vast te stellen. De gedachte is dat door vertrouwen en participatie er sociale netwerken ontstaan waardoor samenwerking binnen en tussen groepen gefaciliteerd wordt. Dergelijke netwerken van mensen met gezamenlijke normen, waarden en onderling begrip worden meestal afgeleid door na te gaan in welke mate personen meedoen in de samenleving: via sociale contacten, als vrijwilligers in organisaties, en politieke activiteiten. En ook door de mate van vertrouwen vast te stellen: in de medemens en in (politieke) instellingen (Schmeets en Te Riele, 2013). De gangbare opvatting is verder dat dit sociaal kapitaal bijdraagt aan de sociale cohesie in de samenleving.

De cohesie in de samenleving is echter niet uitsluitend gebaseerd op de mate van vertrouwen en participatie. Het gaat er ook om of alle bevolkingsgroepen in de samenleving 'meedoen' en 'vertrouwen hebben'. Geen of geringe tegenstellingen tussen bevolkingsgroepen zijn een indicatie voor sterkere eensgezindheid over normen, waarden en onderling begrip in de samenleving. Daarom is het relevant om naast de macro-ontwikkelingen in vertrouwen en participatie ook ontwikkelingen in de verschillen tussen bevolkingsgroepen op te sporen. Hoe minder verdeeld bevolkingsgroepen zijn in het vertrouwen en participatie, *ceteris paribus*, hoe groter de sociale samenhang is. Het monitoren van de sociale cohesie in de samenleving vindt dus plaats via twee lijnen: (1) de ontwikkeling van de onderliggende indicatoren, en (2) de afstanden tussen bevolkingsgroepen. Naast de afzonderlijke indicatoren is er ook een stijging te zien in de scores op de index sociaal kapitaal: een lichte toename van de score in 2010, terwijl de verschillen tussen bevolkingsgroepen niet wijzigen (Van Beuningen en Schmeets, 2013).

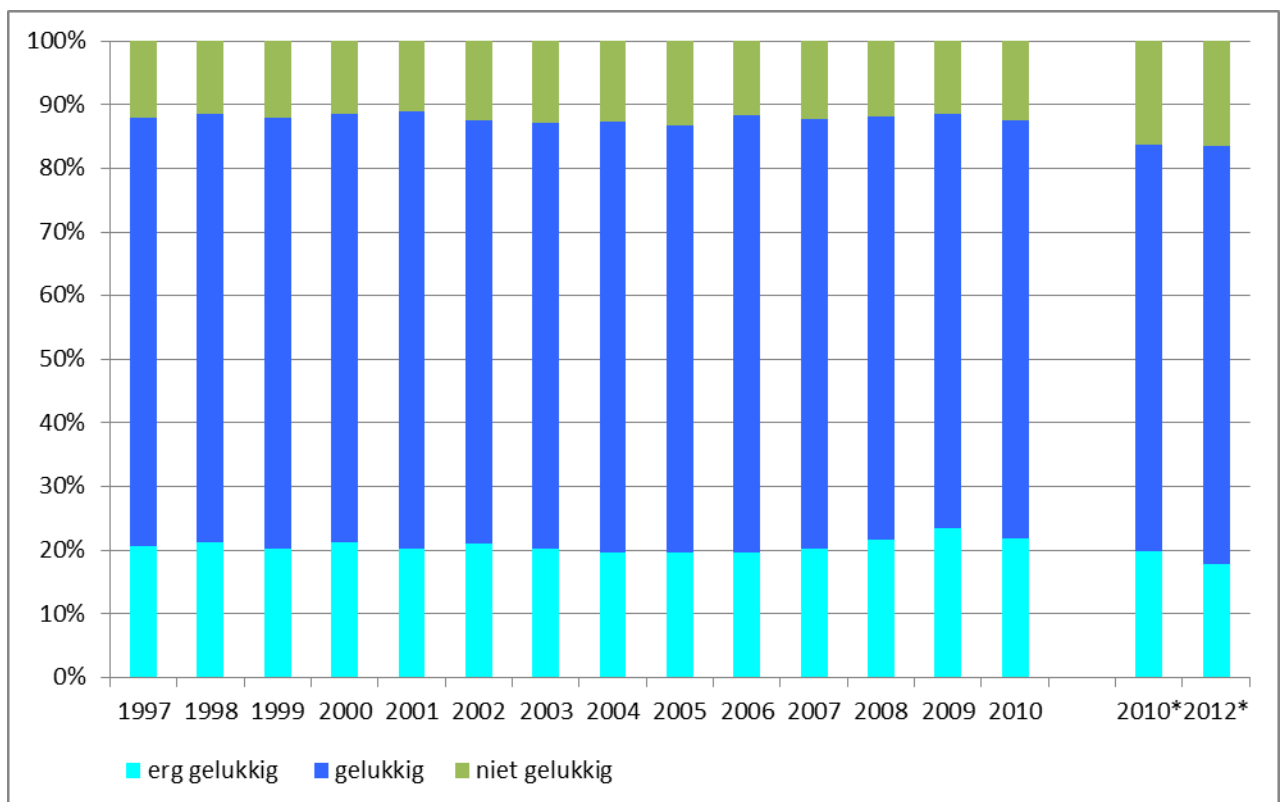
In 2012 is een nieuw onderzoek gestart, met een andere manier van dataverzameling. In het verleden werden de gegevens vooral via gesprekken bij de personen thuis, *de face-to-face-interviews*, verzameld. In 2012 zijn de gegevens op drie manieren verkregen, in een zogenoemd *mixed-mode* ontwerp. Eerst is gevraagd om via het internet de vragenlijst in te vullen. Als dat niet tot een respons leidde, werd de respondent voor een telefonisch interview benaderd. Als dat ook niet lukte, werd de respondent, zoals op de traditionele manier, thuis bezocht en gevraagd om mee te doen. Deze manier is kostenefficiënter en levert een vergelijkbare respons van zo'n 60 procent. Het vergelijken en duiden van deze cijfers met eerdere jaren is echter niet eenvoudig (Schmeets en te Riele, 2013). Vrijwilligerswerk lijkt te zijn toegenomen, terwijl het vertrouwen in ambtenaren, grote bedrijven, en de Tweede Kamer is gedaald. Maar als weer alle indicatoren op de meetlat worden gezet, dan zijn er

geen verschuivingen in de in 2009 ontwikkelde overkoepelende sociaal-kapitaalindex (Van Beuningen en Schmeets, 2013) te constateren. Daarmee leveren de bevindingen over 2012 evenmin duidelijke aanwijzingen op dat de sociale samenhang – bijvoorbeeld door de financiële crisis – is afgebrokkeld. Althans (nog) niet in 2012.

Sociaal kapitaal en welzijn

Het ervaren welzijn is een andere indicator voor de kwaliteit van de samenleving. Sociaal kapitaal is niet alleen gunstig voor de welvaart (Knack & Keefer, 1997), maar ook voor het welzijn (Bjørnskov, 2003; Demir et al., 2004; Leung et al., 2010; Helliwell & Wang, 2011; Stiglitz, Sen en Fitoussi, 2009; Wallace & Pichler, 2009). Bijvoorbeeld, mensen die vrijwilligerswerk doen, zijn gelukkiger (Dolan, Peasgood en White, 2008), en dat geldt ook voor personen met meer vertrouwen in instellingen (Hudson, 2006). Voor Nederland is aangetoond dat het ervaren geluk groter is bij mensen met meer sociale contacten, onder vrijwilligers, en indien er meer vertrouwen is in de medeburger en de politiek (Van Beuningen en Kloosterman, 2011; Mars en Schmeets, 2011). We zouden dus verwachten dat het welzijn met de stijgende trend van het sociaal kapitaal in de periode 1997–2010 is toegenomen. Dat is echter niet het geval. De trend is heel stabiel: 88 procent van de volwassen bevolking is gelukkig tot zeer gelukkig (grafiek 1).

Grafiek 1. Ervaren geluk van 18-plussers, 1997–2012, (%)

*nieuw ontwerp dataverzameling, module sociale samenhang en welzijn

De andere wijze van gegevensverzameling heeft duidelijke gevolgen voor deze cijfers. De traditionele manier resulteerde in 2010 wederom in 88 procent, terwijl de nieuwe datamethode in 2010 een significant lager percentage van 84 laat zien. In 2012 is eveneens 84 procent gelukkig tot zeer gelukkig. Dus ook vanaf 2010 is de ontwikkeling in het welzijn, hoewel lager door een trendbreuk als gevolg van de nieuwe manier van dataverzameling, stabiel.

Hoewel de macro-ontwikkeling in sociaal kapitaal en welzijn niet parallel lopen, zijn er toch duidelijke verbanden op persoonsniveau. Van de 17 indicatoren die deel uitmaken van de meetlat sociaal kapitaal dragen er negen significant bij aan het welzijn (pseudo $R^2 = 0,13$), waarvan één negatief: personen die in de afgelopen vijf jaar minstens een actie hebben ondernomen om de politiek te beïnvloeden zijn minder gelukkig dan degenen die dat niet hebben gedaan. Verder geldt dat onder de groepen met frequent familie- en burenccontact, vrijwilligers en personen met betaald werk bijna tweemaal zoveel personen gelukkig tot zeer gelukkig zijn dan de groepen die minder participeren (Odds Ratios: 1,7 tot 1,9). Daarnaast blijkt dat personen die ‘andere mensen vertrouwen’ met een kansfactor van 1,5 tot het gelukkige deel van de populatie behoren, anders dan personen die zeggen dat je ‘niet voorzichtig genoeg kunt zijn in de omgang met anderen’. Vertrouwen in politie, in grote bedrijven en in de Tweede Kamer zijn eveneens positief gerelateerd aan het welzijn. Deze resultaten veranderen vrijwel niet als we andere controlekenmerken toevoegen die samenhangen met participatie en vertrouwen, zoals leeftijd, geslacht en opleiding.

Tabel 1. Logistische regressie model met ervaren geluk (gelukkig versus niet-gelukkig), 2012 (n = 3,974)

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Familie contact wekelijks	0,65	0,12	27,4	***	1,92
Buren contact wekelijks	0,55	0,10	28,4	***	1,73
Vrijwilligerswerk	0,58	0,11	30,3	***	1,79
Betaald werk	0,55	0,10	27,8	***	1,74
Politieke acties	-0,33	0,11	9,1	**	0,72
Algemeen vertrouwen	0,43	0,11	15,6	***	1,54
Vertrouwen in politie	0,29	0,11	6,7	*	1,33
Vertrouwen in Tweede Kamer	0,41	0,12	11,1	**	1,51
Vertrouwen in grote bedrijven	0,46	0,11	16,9	***	1,58
Constant	-0,40	0,16	6,5	*	0,67

Nagelkerke $R^2 = 0,13$

*** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Andere sociaal-kapitaalindicatoren lijken minder belangrijk te zijn voor het welzijn, zoals vriendencontact, het geven van informele hulp, actief zijn in verenigingen, stemmen bij verkiezingen, en het vertrouwen in rechters, pers en ambtenaren. Deels wordt dit veroorzaakt door de onderlinge verwevenheid van de indicatoren, hoewel die niet groot is (Pearson's R max = 0,41), waardoor dergelijke samenhangen met het welzijn onderdrukt kunnen worden. Ook de score op de overall index van sociaal kapitaal is positief gecorreleerd (Pearson's $R = 0,24$) met welzijn. We zouden dus bepaalde schommelingen in het welzijn door de tijd verwachten. Dit is niet het geval en dat is opmerkelijk. Volgens de *set-point* theorie keren de (meeste) mensen na een bepaalde dramatische of blijde gebeurtenis in hun leven uiteindelijk weer terug naar hun oude gelukniveau (Headey, 2010; Lucas, Clark, Georgellis & Diener, 2003; Lucas, 2007). Ze passen zich aan de nieuwe situatie aan,

hoewel dat enige tijd kan duren. Voor Nederland laten Wingen, De Jonge en Arts (2012) dit mooi zien op basis van gekoppelde populatiegegevens met welzijn uit het Permanent Onderzoek Leefsituatie in de periode 2001–2009. Uit dergelijke *life-events* analyses leren we dat het gemiddelde gelukniveau na een scheiding daalt van zo'n 90 procent naar 70 procent. Deze daling begint overigens al zo'n drie tot vier jaar vóór de scheiding, en is in het jaar van de scheiding op een dieptepunt. Daarna volgt de verbetering en na zo'n vijf tot acht jaar is het oude gelukniveau weer bijna bereikt. Groter zijn de schommelingen bij de sterfte van de echtgeno(o)te. Zo'n één tot twee jaar voor het overlijden vindt er een gestaag gelukverval plaats. Nog maar de helft van de groep die hiermee is geconfronteerd, geeft één jaar na deze gebeurtenis aan gelukkig te zijn. Daarna volgt de verbetering tot 85 procent na vijf tot acht jaar.

Methoden en Data

Methoden en Data

De gegevens over de 17 indicatoren van sociaal kapitaal en het ervaren geluk zijn ontleend aan de module Sociale samenhang en welzijn 2012 (n = 7 949 voor sociaal kapitaal en n = 3 670 voor geluk). De resultaten hebben betrekking op de bevolking van 18 jaar of ouder. Verder zijn gegevens over geluk ontleend aan het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS) 1997–2009 (n = 287 514), en de Module Sociale samenhang (2010), volgens het traditionele ontwerp (n = 2 988) en het nieuwe ontwerp (n = 7 495).

De vragen over sociale contacten luiden: 'Hoe vaak heeft u contact met één of meer familieleden?', 'Hoe vaak heeft u contact met vrienden, vriendinnen of echt goede kennissen?' en 'Hoe vaak heeft u contact met burens?' De antwoordcategorieën zijn (1) minstens een keer per week; (2) 2 x per maand; (3) 1 keer per maand; (4) minder dan 1 keer per maand en (5) zelden of nooit. Voor het vaststellen van het vrijwilligerswerk is gevraagd of men vrijwilligerswerk heeft verricht voor 13 verschillende organisaties in de afgelopen 12 maanden. Het stemmen voor verkiezingen is vastgesteld door een combinatie van de twee vragen naar het stemmen op 9 juni 2010 en 12 september 2012, afhankelijk van de interviewdatum. Voorts is gevraagd naar een aantal acties die men de afgelopen vijf jaar heeft gedaan om de politiek te beïnvloeden. Het sociale vertrouwen is bepaald met de vraag: 'Vindt u dat over het algemeen de meeste mensen wel te vertrouwen zijn of vindt u dat men niet voorzichtig genoeg kan zijn in de omgang met anderen?' (ja/nee). Om het institutionele vertrouwen vast te stellen is gevraagd hoeveel vertrouwen mensen hebben in verschillende politieke en maatschappelijke instituties, met vier antwoordmogelijkheden ('helemaal geen vertrouwen'; tamelijk vertrouwen; geen vertrouwen; en helemaal geen vertrouwen). Het ervaren geluk is gebaseerd op een vijfpuntschaal van 'erg gelukkig', 'gelukkig', niet gelukkig / niet ongelukkig', 'ongelukkig', 'erg ongelukkig'. Voor de logistische regressieanalyses zijn de variabelen, met uitzondering van de achtergrondkenmerken opleiding en leeftijd, gedichotomiseerd.

Conclusie en discussie

Sociale samenhang is tot en met 2010 gestegen. Deze conclusie is gebaseerd op een duidelijke toename van het vertrouwen, een lichte stijging in het ‘meedoen’, en de bevinding dat de verschillen tussen bevolkingsgroepen in de onderzochte sociaal-kapitaalindicatoren niet zijn toegenomen. Recente cijfers over 2012 geven evenmin aanleiding voor de conclusie dat de sociale samenhang afbrokkelt. De helft van de indicatoren die deel uitmaken van de sociaal-kapitaalindex zijn gerelateerd aan het welzijn. Sociale contacten, inzetten als vrijwilliger en een betaalde baan hebben, gaan vaak samen met zich gelukkig tot zeer gelukkig voelen. Daarnaast is het vertrouwen in de medeburger, in instellingen en in de politiek relevant voor het welzijn. Maar de lijnen van geluk en sociaal kapitaal lopen niet parallel. En dat is op het eerste gezicht vreemd. Deze constatering past in de discussies over de Easterlin-paradox (Easterlin, 1974): hoewel het gerapporteerd geluk stijgt naarmate het inkomen hoger is, is er nauwelijks een verband tussen (ontwikkelingen in) de welvaart van landen en het gemiddelde geluk (Diener, Tay, & Oishi, 2013; Veenhoven & Hagerty, 2005; Veenhoven & Vergunst, 2013). Een mogelijke verklaring biedt de set-point theorie (Lucas, 2007): de meeste mensen komen, na een drama in hun leven, uiteindelijk weer terug op hun basisgeluklijn.

Een aantal kanttekeningen is op zijn plaats. Het vaststellen van het geluk van groepen die een bepaald life-event hebben meegemaakt, en dat geldt voor zowel nare als voor blijde ervaringen, is gebaseerd op gemiddelden. Er zullen altijd mensen zijn die, bijvoorbeeld, na een traumatische ervaring, blijvend ongelukkiger zijn. De resultaten zijn gebaseerd op grootschalige cross-sectionele steekproefonderzoeken die gerelateerd zijn aan longitudinale registerinformatie. Beter zou zijn om ook het geluk van individuele personen over een langere tijd te volgen, en op deze manier de effecten van gebeurtenissen vast te stellen. Dergelijk onderzoek is theoretisch weliswaar mogelijk, maar is uiterst kostbaar aangezien de meeste mensen die aan de enquêtes meedoen (nog) niet geconfronteerd zijn met een bepaalde life-event, zoals het overlijden van hun partner of een scheiding. Evenmin zijn de relaties tussen sociaal kapitaal en het welzijn gebaseerd op zogenoemde paneldata waarin mensen over een langer tijd gevolgd worden. Hoewel er duidelijke verbanden zijn tussen sociaal kapitaal en welzijn, kunnen we niet empirisch de causaliteit vaststellen. Participatie en vertrouwen kunnen zorgen voor meer ervaren geluk, maar je kunt ook redeneren dat meer geluk ervoor zorgt dat men meer meedoet met en vertrouwen heeft in de samenleving.

Wat leren deze resultaten? Ten eerste dat er vooralsnog geen aanwijzingen dat de sociale samenhang afbrokkelt. Dat hadden we eerder al voor de periode 1997–2010 geconstateerd, en dat geldt ook – met de nodige voorbehouden vanwege de andere wijze van dataverzameling – ook voor de periode 2010–2012 (Schmeets & Te Riele, 2013b). Voor de samenleving in zijn geheel heeft dit echter geen gevolgen voor het ervaren geluk: dat is en blijft stabiel. En daarmee staat Nederland internationaal hoog op de gelukladder (Veenhoven, 2012). Dat spoort met de zeer hoge score op het terrein van de sociale contacten, vrijwilligerswerk en vertrouwen (Schmeets & Linssen, 2012). Een schaduwkant is echter dat niet alle bevolkingsgroepen hoge scores op het terrein van sociaal kapitaal en welzijn laten zien. Vooral lager opgeleiden en niet-westerse allochtonen doen het hier minder goed. Het monitoren van dergelijke groepen met achterstandsposities biedt perspectief voor vervolgonderzoek op het terrein van sociaal kapitaal, geluk en welvaart.

Literatuur

- Bjørnskov, C. (2003). The happy few: Cross-Country evidence on social capital and life satisfaction. *Kyklos* (56) 1, 3–16.
- Demir, M., Özen, A., Doğan, A., Bilyk, N. & F. Tyrell (2010). I matter to my friend, therefore I am happy: Friendship, mattering, and happiness. *Journal of Happiness Studies*, DOI: 10.1007/s10902-010-9240-8.
- Diener, E., Tay, L., & S. Oishi (2013). Rising Income and the Subjective Well-Being of Nations. *Journal Of Personality & Social Psychology*, 104 (2), 267–276.
- Dolan, P., Peasgood, T. & M. White (2008). Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. *Journal of Economic Psychology* 29, 94–122.
- Easterlin, R. (1974). Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence. In Paul A. David and Melvin W. R. (eds.), *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz*, New York: Academic Press, 89–125
- Headey, B. (2010). The set point theory of well-being has serious flaws: on the eve of a scientific revolution? *Social Indicators Research* (97), 7–21.
- Helliwell, J. F. & S. Wang (2011). Trust and wellbeing. *International Journal of Wellbeing* (1) 1, 42–78.
- Hudson, J. (2006). Institutional trust and subjective well-being across the EU. *Kyklos*, (59) 1, 43–62.
- Knack S. & P. Keefer (1997). Does social capital have an economic pay-off? A cross country investigation. *Quarterly Journal of Economics*, 112 (4), 1251–1288.
- Leung, A., Kier, C., Fung, T., Fung, L. & R. Sproule (2010). Searching for happiness: the importance of social capital. *Journal of Happiness Studies*, DOI: 10.1007/s10902-010-9208-8.
- Lucas, R.E., Clark, A.E., Georgellis, Y. & E. Diener. (2003). Reexamining adaptation and the set point model of happiness: reactions to changes in marital status. *Journal of Personality & social psychology* (84), 527-539.
- Lucas, R.E. (2007). Adaptation and the set-point model of subjective well-being: does happiness change after major life events? *Current directions in Psychological Science*, (16) 2, 75–79.
- Schmeets, H., & R. Linssen. (2012). Vertrouwen in medemens neemt gestaag toe. *CBS-webmagazine*, 9-1-2012. Den Haag/Heerlen: CBS.
- Schmeets, H., & S. te Riele (2013). Declining social cohesion in The Netherlands? *Social Indicators Research* (forthcoming). DOI 10.1007/s11205-013-0234-x.
- Schmeets, H., & S. te Riele (2013b). *Trends in social capital in The Netherlands, 1974-2012*. Paper presented at the 5th conference European Survey Research Association, Ljubljana, 17-7-2013.
- Schmeets, H. (2013). Sociale Samenhang brokkelt niet af. *Economisch Statistische Berichten*, 98(4657), 212-215.
- Stiglitz, J. E., Sen, A. & J.-P. Fitoussi (2009). *Report by the commissions on the measurement of economic performance and social progress*. www.stiglitz-sen-fitoussi.fr.
- Van Beuningen, J., & Schmeets, H. (2012). Developing a Social Capital Index for the Netherlands, *Social Indicators Research*, 113(3), 859-886. DOI 10.1007/s11205-012-0129-2

Veenhoven, R. (2012). *World Database of Happiness: Archive of research findings on subjective enjoyment of life*. Erasmus University Rotterdam, Netherlands. Available at: <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl>

Veenhoven, R. & M. Hagerty (2005). Rising Happiness in Nations 1946–2004: A Reply to Easterlin. *Social Indicators Research*, 79, 421–436.

Veenhoven, R. & F. Vergunst (2013). *The Easterlin illusion: economic growth does go with greater happiness*. Published in: EHERO working papers: Erasmus Happiness Economics Research Organization, Vol. 2013, No. 2013/1 (23 January 2013)

Wallace, C. & F. Pichler (2009). More participation, happier society? A comparative study of civil society and the quality of life. *Social Indicators Research* (93)2, 255–274.

Wingen, M., Jonge, T. de, & K. Arts (2012). De invloed van emotionele gebeurtenissen op geluk en tevredenheid, *Bevolkingstrends online*, 20 juni 2012. Te raadplegen via :

<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/bevolkingstrends/archief/2012/2012-bevolkingstrends-life-events-art.htm>

Bronvermelding

Voor de beschrijving putten we uit diverse registraties, zoals de stembusuitslagen en enquêteonderzoeken waaronder het Permanent Onderzoek Leefsituatie (1997–2009), de module Sociale Samenhang (2010), en de module Sociale Samenhang en Welzijn (2012) van het CBS.